Högskolan på Gotland
Gotland University

LYKTAN

välfärd och modernism

Konstvetenskap C
Erling Öhrnell
Handledare
Eva Nodin
HT 2010

Abstract

Institution/Ämne	Högskolan på Gotland/Konstvetenskap
Adress	621 67 Visby
Tfn	0498 - 29 99 00

Handledare	Eva Nodin

Titel och undertitel	Lyktan - välfärd och modernism
Engelsk titel	Lyktan - wellfare and modernism
Författare	Erling Öhrnell

Ventileringstermin	Hösttermin	Vårtermin	Sommartermin
Ht. 2010			

Innehåll

Kiosken Lyktan kan betraktas som en vacker symbol för den modernistiska arkitektur som framträdde efter andra världskriget.
Arbetet placerar byggnaden i ett ekonomiskt, politiskt och socialt sammanhang. Vidare presenteras i arbetet Lyktans arkitekt - Sven Brolid och den förändrade yrkesroll som arkitektyrket genomgick då byggbranschen industrialiserades.
Arbetets konklusion mynnar ut i meningen - modernismen - funktionalismen - passade en kapitalistisk blandekonomi (som i Sveriges fall) och där det avskalade formspråket bidrog till att manifestera och spegla de för systemet centrala begreppen - rationalitet och dynamik.

Innehållsförteckning

Bakgrund 5
Syfte och frågeställning 7
Metod 8
Modernism, välfärdsår och stadsplanering 13
- Kortfattad forskningsöversikt 13
- Modernismen - en bakgrund 14
- Välfärdsår och stadsplanering 17
Arkitekt SAR Sven Brolid 22
Förändrad yrkesroll 24
Lyktan 25
Lyktan idag och en promenad med Jane Jacobs under armen 29
Diskussion och resultat 32
- Sammanfattning 34
Litteratur 35
Icke tryckta källor 37
Internetadresser 38
Bildförteckning 39
Bilaga 1. Verkförteckning 40

"Man såg ju Lyktan på den tiden på väldigt långt håll, bättre än idag när så mycket vegetation har växt upp. När man kom till Kortedala från Bellevue så lyste Lyktan på höjden. Det var väldigt vackert."

Åke Hector, vars mor hade affären i Lyktan en period [1].

---

[1]. Lundvang, Anders. *Lyktan - om att väcka ett kulturminne* (häfte DVD-film). Göteborg 2005. Sid 4.

Bakgrund

För ett antal år sedan gick en serie TV-program i Sveriges Television - K-märkt (vilka kan betraktas som en kultur-/konsthistorisk och samtidsarkeologisk idé), där programledarna Staffan Bengtsson och Göran Willis belyste det modernistiska arvet i Sverige... arvet från välfärdsåren. Programmen var korta - ca 10 minuter - men informativa och intresseväckande.
Kiosken Lyktan, vilken ligger i stadsdelen Kortedala, Göteborg och som jag skall belysa i följande arbete har definitivt ett sådant värde att den skulle kunnat ingå i programserien.

Tiden efter andra världskriget var en period för arkitekter, stadsplanerare och samhällsvetare som måste tett sig jungfruelig med utrymme för visioner och kreativitet... där nya gränser fick utmanas.

Lyktan är ett vackert exempel på modernism. Men inte bara det. Kortedala - där Lyktan är belägen - är den första av det flertal förorter som kom att byggas under 1950- och 60-talen i Göteborg. Förorten är belägen cirka sju kilometer nordost om stadens centrum.

Under 2000-talet har intresset för Lyktan och stadsdelen Kortedala vuxit. År 2005 producerades en dokumentärfilm (utgiven på DVD av Göteborgs Stadsmuseum) *"Lyktan - om att väcka ett kulturminne."* I samband med att filmen presenterades, uppmärksammade Göteborgs Stadsmuseum arkitekt Sven Brolids arbete genom en utställning. Då utkom även den bok jag refererar till nedan. I det medföljande häftet till DVD-filmen refereras till följande arbeten:

- Lundkvist, Klas. *Lyktan, grannskapet och omvärlden.* Chalmers Tekniska Högskola. Göteborg 2004.
- Sporre, Ingrid. *Lyktan, Kortedala.* Chalmers Tekniska Högskola. Göteborg 2004.
- Sternegård, Sofia. *Kiosken Lyktan. En femtiotalsbyggnad i Kortedala.* Göteborgs Universitet. Göteborg 2001.

Att få tag på arbetena har vållat mig problem. Jag har själv varit i kontakt med nämnda institutioner, vilka hänvisat mig vidare till min institutions bibliotek. Biblioteket vid Högskolan, Gotland har gjort detsamma men även de gått bet. Därefter har jag kontaktat Göteborgs Stadsmuseum för att undersöka om de har haft dessa arbeten. I kontakt med dem har jag ej heller där fått något positivt svar... så mitt utgångsmaterial begränsades.

Vidare vill jag referera till boken *"Sven Brolid arkitektkontor 1948-1978. Tiden och staden"* av Mette Brolid och Claes Caldenby. Boken ger en god sammanfattning och översikt över arkitektens verk. I boken placeras materialet i ett historiskt sammanhang. Lyktan behandlas ej specifikt utan endast som en del av skrivningen kring arkitektens engagemang i byggnationen av Kortedala.

Syfte och frågeställning

Syftet med följande arbete är dels att beskriva Lyktan och att placera byggnaden i ett konst-/kulturvetenskapligt perspektiv. Det söker jag göra genom att arbeta utifrån följande frågeställningar:

- Vad innebar välfärdsåren och dess stadsplanering?

- Varför valde man att bygga Kortedala?

- Vem var arkitekten och hur påverkades arkitektrollen av efterkrigstidens byggande?

- Hur manifesteras modernismens idéer i Lyktan?

- Hur är Lyktans situation idag?

Metod

Arbetet är en kultur-/stilanalys där olika aspekter av modernismen studeras i anslutning till det valda objektet . Till grund för kultur-/stilanalysen har jag använt mig av litteraturstudier. Vidare har jag vid genomförandet samtalat med arkitekt SIR Mette Brolid - Svens dotter. Jag har även sökt använda mina egna sinnen för tolkning genom att besöka Lyktan och Kortedala ett flertal gånger.

Jag vill gestalta bilden av arbetet som en "tratt" - där jag utgår från ett brett perspektiv - söker forma en helhetsbild, vilken leder fram till Lyktan.

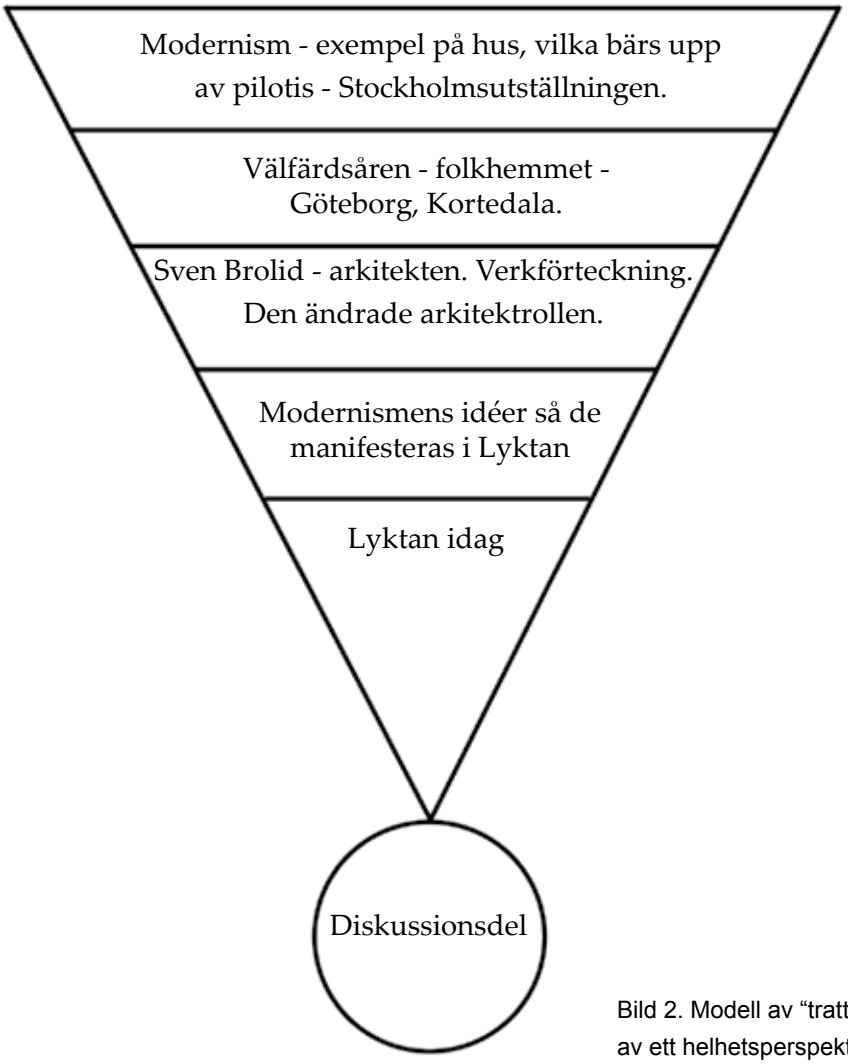

Bild 2. Modell av "tratt" i formandet av ett helhetsperspektiv.

Michael Baxandall formulerade - i sin bok *"Patterns of Intention"* - en metod, vilken placerade det valda objektet i ett kulturellt och socialt sammanhang på ett systematiskt och rationellt sätt. Baxandall konstaterar, som utgångspunkt för sin studie, att historiska objekt kan betraktas som/utgöra vittnesbörd om lösningar av problem i skiftande sammanhang [2]. Baxandall använder sig av en metod *"the triangel of re-enactment"* – som syftar till att tydliggöra tillkomsten av ett objekt genom att skapa en modell av en triangel – där triangelns spetsar står för uppdraget… problemområdet… kulturen – vilket genom en analys leder till en beskrivning och ett resultat [3].

Då jag läser om metoden Baxandall presenterar i sin bok, finns klara likheter till hermeneutiken som metod. Per-Johan Ödman ger i boken *"Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik"* en klar bild av hermeneutiken - tolkningsläran - som filosofi [4]. Det hermeneutiska perspektivet är subjektivt - den menar att det ej finns några objektiva eller eviga tolkningar. Aspektseende är viktigt - vi skapar en "karta" av upplevelser och kunskap, detta för att vår tolkning skall bli så fördomsfri som möjligt. Tolkningsakten kan enligt Per-Johan, grovt systematiseras i tre huvudgrupper eller dimensioner:

1. Analys och abstraktionsnivå

Denna dimension av tolkningen systematiserar abstraktionsnivån i tolkningsakten. Modellen nedan visar del olika nivåerna formade till en trappa.

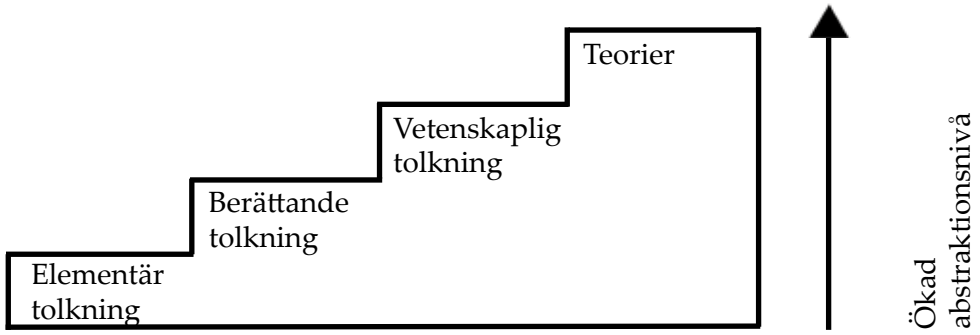

Bild 3. Modell av tolkningsaktens abstraktionsnivå , enligt P-J Ödman.

- Den elementära tolkningsnivån innebär att vi har en väl utvecklad förförståelse av

---

[2]. Baxandall, Michael. 1985: *Patterns of Intention*. Sid 10. New Haven and London.

[3]. Baxandall, Michael. 1985. Sid 32-34.

[4]. Ödman, Per-Johan. 1979: *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik.* Stockholm.

företeelser vi möter, t ex att i vardagen tolka en trafikskylt.
- Den berättande tolkningsnivån kan t ex vara en artikel i en tidning eller en persons nedskrivna berättelse av en händelse. Den utgör ett perspektiv av en företeelse.

- Den vetenskapliga tolkningsnivån kännetecknas av en mer systematiserad tolkningsprocess.

2. Tidsdimensionen. Förfluten tid - framtid

Fakticiteten syftar på de historiska betingelser som vi bär med oss, och som styr vår tolkning.

- Den sociala miljön vi lever i och härstammar ifrån.

- Utbildning.

- Ekonomi

Projektet är fakticitetens (det givnas) motsats - vi söker nya vägar. Det räcker inte att belysa fakticiteten, vi måste också söka efter det potentiellt utvecklingsbara i det objekt vi studerar. I sin bok, *"Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik"*, citerar Per-Johan Ödman, Jean- Paul Sartre. Citatet belyser tolkningsaktens regressiva (återskapande) och progressiva (utvecklande) karaktär.

> "Det sätt varpå vi formar våra liv är både ett uttryck för att vi är betingade och för att vi kan överskrida våra betingelser. Vi är bundna vid det faktiska och givna - vår förhistoria, våra levnadsomständigheter - samtidigt som vi frigör oss från dessa betingelser genom att i handling föregripa vår framtid."
> (Ödman, Per-Johan. *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik.* s 46.) [5]

3. Fokuseringsprocessen

Processen belyser yttre händelser och våra inre existentiella uttryck. Vi befinner oss - liksom vår omvärld i en ständig process. Tolkningen fokuseras på ett utsnitt av denna process. T ex om två personer upplever en händelse så är deras tolkning beroende av

---

[5]. Ödman, Per-Johan. 1979. Sid 46.

deras inre existentiella processer samt dera syn på den yttre processen.
Om tolkandets funktion skriver Ödman:

> "En viktig förutsättning är emellertid att vi medvetet arbetar på att finna och formulera tolkningsalternativ. Detta har bl a fördelen att vi tvingas söka efter nya data, vilket i sin tur medför att våra tolkningar kan prövas ur flera synvinklar. Konsekvensen blir att vi kan gallra bort vissa tolkningar samtidigt som andra kan modifieras och förbättras. Principen om mångsidighet i dataurvalet kan ges en mer definitiv inriktning på att söka efter data som motsäger ens tolkningar."
> (Ödman, Per-Johan. *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. s 58.) [6]

År 1961 kom Jane Jacobs bok *"Den amerikanska storstadens liv och förfall"* ut med sin första upplaga och med åren har dess betydelse ökat [7]. Metoden - Jane Jacobs (journalist och arkitekturkritiker) använt sig av - förutom sin kunskap och erfarenhet - var att gå runt i staden... att med egna ögon se, lyssna och prata med dess invånare. Att lita till egna sinnen och erfarenheter.

Jane Jacobs formulerar i boken fyra nödvändiga aspekter, vilka är viktiga för den mångfald hon efterlyser i boken. Varje stad/stadsdel äger förvisso ett slags mångfald, men mångfalden är däremot inget självklart i den lilla skalan. Jag kommer likt Jane Jacobs vandra runt i stadsdelen för att notera vad jag ser och hör.

Till sist några tankar kring källkritik. Texten om källkritik är skriven av Lars Berggren som är verksam vid Historiska institutionen vid Lunds universitet [8].

> När man skall använda sig av olika typer av litteratur, oavsett om den är tryckt eller finns på nätet bör man bland annat tänka på följande:
>
> 1. Vem/vilka har skrivit eller ligger bakom boken/artikeln? Har författaren akademisk legitimitet? Tänk på att en bok som är skriven av en forskare också granskas av andra forskare.
>
> 2. Med vilken auktoritet uttalar sig författaren om ämnet/området? Alltså: har

---

[6]. Ödman, Per-Johan. 1979. Sid 58.

[7]. Jacobs, Jane. 2004. *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Sid. 9. Göteborg.

[8]. http://www.lub.lu.se/fileadmin/user_upload/pdf/kaellkritik/1_Kallkritik_inledning.pdf. Sid 3. 2010 09 02.

författaren tillräcklig kunskap eller erfarenhet för att veta något om detta?

3. Är boken/artikeln väldokumenterad med hänvisningar till källor och litteratur?

4. Har skriften/dokumentet någon politisk, ideologisk eller annan tendens (se vidare nedan) som kan medföra att tolkningarna färgas i en viss riktning? Här kan man också fundera över vad vi kan få fram om syftet med texten.

5. När är texten skriven/publicerad? Det kan finnas olika versioner eller upplagor av en text, och det kan ha betydelse vilken av dessa versioner man använder sig av.

(http://www.lub.lu.se/fileadmin/user_upload/pdf/kaellkritik/1_Kallkritik_inledning.pdf. Sid 3. 2010 09 02.)

Skrivningen från Historiska institutionen vid Lunds universitet äger sin relevans (vad annat kan jag förvänta mig) men väcker även frågor - och det är ju bra. Punkterna ovan har jag tidigare tagit del av ett flertal gånger. Jag skall ej kommentera punkterna, förutom punkt fyra. Är tveksam till den, då det ej för mig finns någon objektivitet. Den som hävdar det är falsk. Vi är alla färgade (vill jag påstå och med tanke på mitt metodval) av tidigare erfarenheter och förförståelser... och det anser jag bra.

Modernism, välfärdsår och stadsplanering

Forskningsöversikt

Likt en tratt smalnar informationen av då jag närmar mig objektet för min undersökning... Om modernismen finns många hyllmetrar skrivna... och välfärdsåren är det samma sak... då jag närmar mig Kortedala och Lyktan är det betydligt svårare, då jag betraktar den litteratur jag valt att använda...

Det material jag tagit del utav kring Lyktan och stadsdelen Kortedala utgörs främst av Mette Brolids och Claes Caldenbys *"Sven Brolid arkitektkontor 1948-1978. Tiden och staden"* [9]. Vidare har jag användt mig av dokumentärfilmen *"Lyktan - om att väcka ett kulturminne"* [10] av Anders Lundvang. Internet har bidragit med en del material från Stadsbyggnadskontoret, Göteborg [11] och från Göteborgs Stadsmuseum [12].

Kring välfärdsåren och modernismens genombrott i Sverige har följande material vaskats fram... Görän Häggs bok *"Välfärdsåren. Svensk historia 1945-1986"* [13]. Likaså har jag genom att studera rapporten *"Rekordåren - retro eller realitet? Dokumentation från en konferens"* [14]. Konferensen belyste bland annat den förändrade arkitektroll som växte fram med industrialismen. Eva Erikssons bok *"Den moderna staden tar form. Arkitektur och debatt 1910-1935"* [15], har varit till hjälp för att fånga ett helhetsperspektiv kring modernismens genombrott i Sverige.

---

[9]. Brolid Mette, Caldenby Claes. *Sven Brolid arkitektkontor 1948-1978. Tiden och staden.* Göteborg.

[10]. Anders Lundvang. 2005.

[11]. Stadsbyggnadskontoret, Göteborg. 2003: *[3] Kortedala. Lokalt program, underlag till öpxx samrådshandling*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret.

[12]. Göteborgs Stadsmuseum. 2006: *Upptäck Nordost. Det moderna Göteborg, Gamlestaden, Kviberg, Utby, Kortedala, Bergsjön.* Göteborg: Göteborgs Stadsmuseum.

[13]. Hägg, Göran. 2005: *Välfärdsåren. Svensk historia 1945-1986*. Stockholm.

[14]. Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Kulturmiljöenheten. 2004: *Rekordåren - retro eller realitet? Dokumentation från en konferens.* Göteborg: 82955 Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Kulturmiljöenheten.

[15]. Eriksson, Eva. 2001: *Den moderna staden tar form. Arkitektur och debatt 1910-1935*, Stockholm: Ordfront.

Kring modernism har jag valt Marshall Bermans verk om modernismen *"Allt fast förflyktigas: modernism och modernitet"* [16]. Två andra verk vilka gett mig mycket är Robert Hughes *"Shock of the new"* [17] samt Folke Edwards *"Den barbariska modernismen"* [18]. Böcker vilka även anlägger ett kritiskt perspektiv på modernismen som rörelse. En bok vilken även betytt mycket för arbetet och mitt sätt att närma mig Lyktan och stadsdelen är Jaqne Jacobs "*Den amerikanska storstadens liv och förfall"* [19].

Modernismen - en bakgrund

Materialen - stål, glas och betong är modernismens material [20]. Den grupp arkitekter, vilka framträdde efter andra världskriget utgjorde i Sverige en andra generation, där modernismens idéer fick sitt fullt utvecklade uttryck.

Modernismen fick sitt genombrott i Sverige i samband med Stockholmsutställningen 1930. Den innebar en brytpunkt i svensk arkitektur. Det kan konstateras att det är få utställningar som har kommit att sätta sådana avtryck inför framtiden. Utställningen formades till en manifestation över den nya tiden både till form och innehåll. Ett tjugotal arkitekter inbjöds för att komma med förslag till hyreslägenheter och villor. Det var en utställning för konstindustri, konsthantverk och hemslöjd, men arkitekturen blev mest uppmärksammad [21].

Ytterligare en orsak till att utställningen fick en för framtiden sådan betydelse, var den programskrift som publicerades året efter – *"acceptera"*. Skriften var det samlade resultatet från sex skribenter: Gunnar Asplund, Wolter Gahn, Sven Markelius, Gregor Paulsson (generalkommisarie för utställningen), Eskil Sundahl och Uno Åhrén [22].

Det var inte enbart inom industri och inom kulturyttringarna som modernismen kom att finna sitt uttryck. Med moderniseringen kom även ett alltmer standardiserat tänkande. Livet skulle bli enklare för alla – livet skulle bli funktionellt och rationellt. Arbetet i hemmet skulle för den boende vara enkelt. Det genomfördes studier över hur man enklast och snabbast rörde sig till exempel i köket, hur individen skulle undvika skadliga rörelser och ställningar vid exempelvis städning [23].

---

[16]. Berman, Marshall. 2001: *Allt som är fast förflyktigas: modernism och modernitet*. Lund.

[17]. Hughes, Robert. 2000: *Shock of the new*. New York.

[18]. Edwards, Folke. 1987: *Den barbariska modernismen. Futurismen och 1900-talet.* Malmö.

[19]. Jacobs, Jane. 2004: *Den amerikanska storstadens liv och förfall.* Göteborg. (The Death and Life of Great American Cities. 1961).

[20]. Hughes, Robert. 2000.Sid 172-175.

[21]. Eriksson, Eva. 2001. Sid 436-459.

[22]. Gunnar Asplund, Wolter Gahn, Sven Markelius, Gregor Paulsson, Eskil Sundahl, Uno Åhrén: 1980 (Andra upplaga - till femtioårsminnet). *Acceptera*. Stockholm.

[23]. Öhrnell, Erling. 2009: *Falköpings Centralstation - Modernismens ideér gestaltade i en byggnad. B-uppsats i Konstvetenskap.* Visby. Sid 7.

Modernismens genombrott i Sverige sammanföll i tid med socialdemokratins genombrott i Sverige. De ideér som funktionalismen representerade sammanföll i många stycken med de visioner socialdemokratin torgförde i sina sociala visioner om folkhemmet. Dessa ideér kan formmässigt sammanfattas i att:

– funktionalitet ger skönhet.

– att formen måste anpassas till funktionen.

Bild 7. Heitmann, P. *Villa Savoye.* Villa Savoye ritades av den franske arkitekten och konstnären Le Corbusier. Huset är beläget i Poissy i närheten av Paris och uppfördes mellan 1928 och 1930. Villa Savoye är idag museum. Huset vilar på pilotis [24]. Fasaden är byggd enligt principen med *Curtain wall* [25].

---

[24]. Le Corbusier definierade hus som *"machines à habiter" - "maskiner att bo i*". Med detta menade han inte att ett bostadshus skulle vara själlöst eller konstlöst, utan att det skulle konstrueras och uppföras på ett rationellt och funktionellt sätt. I Villa Savoye sökte Le Corbusier förverkliga dessa ideal. Huset är konstruerat i armerad betong och vilar på pilotis, pelare i armerad betong. http://sv.wikipedia.org/wiki/Pilotis. 2010 02 11.

[25]. Dessa bidrager till att ge byggnaden ett luftigt och lätt intryck. Fasaderna är konstruerade som "curtain walls", en av Le Corbusiers fem grundprinciper för den moderna byggnadens form och konstruktion. Curtain wall (engelska curtain = gardin och wall = vägg) är en fasadkonstruktion, där fasaden är placerad separat framför byggnadens stomme. http://sv.wikipedia.org/wiki/Curtain_wall. 2010 02 11.

– arkitektur och konst måste anpassas till tidens förändrade villkor [26]. Byggnaderna öppnades upp med fönsterrader och fasader som visade vad byggnaden innehöll - fabriker, skolor, badhus, kontor eller stationsbyggnader. Den nya arkitekturen utmärktes framförallt av byggnader med ljusa luftiga och hela volymer med släta ytor utan ornament, smäckra konstruktioner och platta tak [27].

Bild 8. Boucher, JE. *Farnsworth House Plano USA*. Huset är ritat av Mies van der Rohe 1950. Fotografi.

Farnsworth house har en mycket enkel konstruktion - åtta pelare av stål, vilka bär upp ett takplan samt ett golvplan. Yttervägggarna är av glas. Stålpelarna fungerar även som pilotis, vilka lyfter huset från markytan och förstärker det luftiga intrycket. Ytterligare en funktion är att huset skall skyddas mot vatten, då den närbelägna floden svämmar över med vårflod och höstregn.

Farnsworth house utgör en av höjdpunkterna i Mies van der Rohes produktion. Vidare är huset - i sin enkelhet - ett av de mest fulländade gällande modernismens estetiska ideal. *"Less is more"* som ledord är ett uttryck tillskrivet Mies van der Rohe. [28]

---

[26]. Edwards, Folke 1987. Sid 264-265.

[27]. http://www.arkitekturmuseet.se/ung/utstallning/modernismen/default.html. 2010 02 10.

[28]. http://www.farnsworthhouse.org/

Välfärdsår och stadsplanering

Andra världskriget avslutades våren 1945 med axelmakternas sammanbrott och kapitulation. Sverige hade en unik situation, till skillnad från de flesta andra länderna i Europa. Produktionsapparaten var helt intakt, där den i andra länder låg i ruiner. För att möta efterfrågan i Europa, under återuppbyggnaden, tog industrialiseringen och urbaniseringen ny fart. Till skillnad från tidigare, var det framförallt de stora städerna och ej de mindre bruksorterna som växte av de följande folkomflyttningarna. Det talades om rekordår då industrin gick på högvarv och byggandet påverkade bilden och profilen av landets städer. Byggandet utgjorde också en viktig motor i samhällsekonomin. Med den kraftiga urbaniseringen uppstod även en enorm bostadskö samt krav på ett nytt bestånd av bostäder.

> "Ändå var det inte självklart att freden omedelbart skulle följas av ett ökande byggande. Snarare förväntade man sig, som efter första världskriget, en lågkonjuktur. Det visade sig dock snart att slutet av 1940-talet blev inledningen på en kvartssekellång expansion av världsekonomin. Metallindustrin, som under mellankrigstiden alltmer kommit att prägla Göteborg, fick en snabbt växande världsmarknad. Göteborg växte från 300 000 invånare 1945 till 400 000 1959. Samtidigt ökade bostadsstandarden. Andelen trångbodda (mer än två boende per rum, köket oräknat) var 32% 1950 och 18% 1960. Det var dock först några år in på 1950-talet som bostadsbyggandet fått sådan fart att det överträffade volymerna i slutet av 1930-talet, både i antal lägenheter och antal rumsenheter.
>
> Göteborg stod alltså med en trångboddhet som var en av de värsta i Sverige inför en snabb inflyttning till den expansiva industrin och dessutom med krav på att byggandet inte tog mer arbetskraft än nödvändigt i anspråk. Bostadsbyggandet var en utmaning där all tänkbar kreativitet behövde mobiliseras."
>
> Brolid, M, Caldenby, C. *Sven Brolid arkitektkontor 1948-1978. Tiden och staden.* sid 21. [29]

De nya förorterna och stadsdelarna - eller satellitstäder som de även kallades [30] - formades så att de var uppbyggda med ett mindre köpcentrum där det utöver affärer - gick att finna social service som apotek, post och skola [31]. För att gynna en social gemenskap bland de unga familjerna och kvinnorna, vilka i hög grad på 1950-talet var hemmafruar, så anlades lekplatser och någon plaskdamm. Kommunikationer med buss, tunnelbana och spårvagn byggdes också ut. Invånarna skulle aldrig behöva lämna sin ABC-ort (a=arbete, b=bostad och c=centrum) [32]. Byggnationen under decennierna efter kriget påverkade varje svensk kommun [33].

---

[29]. Brolid, Mette, Caldenby, Claes. 2001. Sid 21.

[30]. Stadsbyggnadskontoret, Göteborg. 2003.

[31]. Hägg, Göran. 2005. Sid 82.

[32]. Hägg, Göran. 2005, sid 87.

[33]. *Rekordåren - retro eller realitet? Dokumentation från en konferens.* 2004. Sid 3.

Bild 4. “Fotavtrycket”. Flygbild över den aktuella delen av Kortedala där Lyktan är belägen. Tydligt framträder idéen med stadsplanen... de fem punkthusen som torn med lamellhusen likt en ringmur. Sven Brolids och Jan Wallinders punkthus blev både nationellt och internationellt uppmärksammade för sina planlösningar.

Bild 5. Vy över södra Kortedala 1958. Idag är vegetation uppvuxen på ett helt annat sätt. Jämför med bild från San Gimignano (bild 4).

På bara några år förvandlades det kuperade landskapet i Kortedala - vilket tidigare hade varit bebott av fattiga torpare - till att bli en stadsdel med 25.000 invånare.

En problematik - vilken tidigt uppstod - var att de nya stadsdelarna och förorterna ej blev det som planerarna hoppats på. Det var svårt att etablera tillräcklig mängd arbetsplatser i dem - de blev sovstäder och i förlängningen förlorade de sin sociala service med butiker som tvingades lägga ned. Den amerikanska kulturkritikern Jane Jacobs berör detta förhållande i sin bok *"Den amerikanska storstadens liv och förfall"*. Hon talar om fyra punkter, vilka måste uppfyllas för att en stad eller del utav den skall vara levande. De är:

> 1. "Stadsdelen, och så många som möjligt av dess beståndsdelar, måste fylla mer än en primär funktion; helst mer än två. Dessa funktioner måste medföra närvaron av människor som rör sig utomhus på olika tider och av olika skäl, men som kan använda många faciliteter gemensamt."
> Jacobs, J. *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. sid 179. [34]
>
> 2. "De flesta kvarteren måste vara korta, vilket innebär att tvärgatorna och gathörnen måste komma tätt."
> Jacobs, J. *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. sid 205. [35]
>
> 3. "Stadsdelen måste bestå av en blandning av hus som varierar i ålder och skick; en försvarlig del av dem ska vara gamla."
> Jacobs, J. *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. sid 215. [36]
>
> 4. "En tillräckligt hög koncentration av människor måste finnas i området, oavsett varför människorna befinner sig där. Detta gäller även de människor som vistas där därför att de bor där."
> Jacobs, J. *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. sid 229. [37]

De större stadsdelarna och förorterna bebyggdes dels med lägre bostadshus kompletterade med punkthus. De nya stadsdelarna kom att ge form åt den socialdemokratiska idéen kring folkhemmet. Formgivning framstod inte längre enbart som det viktigaste inom arkitektyrket [38] utan också planlösningar av lägenheter och stadsplanearbetet i bygget av de nya stadsdelarna fick centrala roller. I många fall planerades de nya stadsdelarna med frikostiga gröndelarna områden och goda kommunikationer. Ett sådant exempel är Sven Brolids och Jan Wallinders lösning av uppgiften kring stadsdelen i Kortedala. På bild 2, 3 och 4 ser läsaren idéen med planlösningen - fem trekantiga

---

[34]. Jacobs, Jane. 2004. Sid 179.

[35]. Jacobs, Jane. 2004. Sid 205.

[36]. Jacobs, Jane. 2004. Sid 215.

[37]. Jacobs, Jane. 2004. Sid 229.

[38]. Svedberg, O. 1988. *Planerarnas århundrade. Europas arkitektur 1900--talet*. Stockholm. Sid 112.

punkthus omgärdade av bågformade lamellhus [39]. En uppgift dottern Mette Brolid lämnat vid samtal och vilken även nämns i boken om Sven Brolid är inspirationen från bilden av den medeltida italienska staden San Gimignano - staden med de höga tornen (punkthus), ringmur (lamellhus) och stadsport (Lyktan).

Bild 6. Speziari, B. *Vy över San Gimignano*. Fotografi 2006.
Jämför bilderna 3 och 4... inspirationen blir tydlig.

Kortedala var det snabbast byggda bostadsområdet i Europa vid denna tid [40]. Vad det nya området betydde - "då man blev med lägenhet" [41] belyser följande citat om:

> ”Det var en framtidstro att se de här trekantiga husen. Man såg dem växa upp. Det kom studieresor och körde runt den här lilla Julianska gatan för att titta på husen. Kommer ihåg särskilt den gången det kom en buss fullastad med japaner.
> På den tiden var man enormt lycklig över att man överhuvudtaget kunde få tag i en lägenhet. Man hade arbete och man kände sig ganska trygg i sin omgivning. Det är svårt att förklara vad som var speciellt med Kortedala. Det var en känsla av att man flyttade ut i naturen helt enkelt. Det rådde en optimism, man trodde lite grann på framtiden. Man var inte rädd för att mista sitt jobb, man var trygg i samhället och i tillvaron.
>
> Frågan om vilka kategorier som flyttade in kom ofta. Det var arbetare och lägre tjänstemän, från Volvo, SKF, varven etc. och folk flyttade in från Annedal, Olskroken, Haga osv.

---

[39]. http://www.alltidgot.com/?p=172&print=1, 2009 06 28.

[40]. http://www.alltidgot.com/?p=172&print=1, 2009 06 28.

[41]. Gunnemark, Kerstin. 2006. *Ung på 50-talet. Om förälskelser, mode och boende i en brytningstid.* Stockholm. Sid 151.

Sen fick man bra kommunikationer 1957, spårvagnen kom. Direktbussar fanns ut till Volvo och varven.”

(Bert Claesson flyttade in den 1 november 1955 i en tvåa på 50 kvm på Gregorianska gatan.)

(Lundvang, A. 2005: *Lyktan - om att väcka ett kulturminne* (DVD-film samt katalog). Göteborg: Göteborgs Stadsmuseum. (Sid 8).[42]

---

[42]. Lundvang, Anders. 2005. Sid 8.

[43]. Gunnemark, Kerstin. 2006. Sid 149.

Arkitekt SAR Sven Brolid

Sven Brolid levde mellan åren 1913-1980. Han växte upp i Stockholm, där det i familjen fanns ytterligare syskon - två systrar. Fadern - Arthur Johansson - undervisade vid Tekniska skolan i Stockholm i frihandsteckning [44]. På Konsthögskolan undervisade han även i perspektivlära. Familjen bodde på Götgatan på Söder. Under sommarloven vistades familjen på "Broliden" - en fastighet belägen vid sjön Snyten, nära Norberg. En för familjen viktig och kär plats som gav Sven hans fortsatta efternamn.

Bild 9. Johansson, A. *Sven Brolid som ung sitter och målar på verandan till Broliden*. Oljemålning. Broliden var för familjen en viktig plats och sommarviste i Bergslagen nära Norberg. I bakgrunden syns sjön Snyten. Privat ägo.

---

[44]. Brolid, Mette, Caldenby, Claes. 2001, Sid 9.

Examen avlade Sven Brolid vid Tekniska Högskolans fackavdelning för arkitektur 1943. Året därpå genomgick han arkitekturskolan vid Kungliga Konsthögskolan [45].

1947 inledde Sven Brolid och Jan Wallinder ett mångårigt samarbete. I Göteborg var det en expansiv period. Kriget var slut och industrin ropade efter arbetskraft - urbaniseringen tog ny fart.

> “Det handlade om allt från högt exploaterande stadsplaner med en varsamhet mot den natur man tog i anspråk till att väl planera enskilda lägenheter. Dåtidens arkitekter “tävlade” sinsemellan om att finna de bästa lösningarna för att uppnå rekommenderade standardförbättringar för en familj inom de 50 kvm som kunde anses ekonomiskt rimliga.”
>
> Brolid, M, Caldenby, C. *Sven Brolid arkitektkontor 1948-1978. Tiden och staden.* sid 13. [46]

> “Brolid var sparsam med kulörer i byggnaderna. Det vita dominerade med inslag av blått eller rött. Grått förekom som alternativ fasadkulör.
> Arkitekturen var enkel och följde *Form follows Function*, dvs att ingen utformning av en byggnad eller en detalj har från början tillkommit av ren spekulation eller vilja att hitta en ny, spännande form. Gestaltningen utgick alltid från lösningar på funktionella problem, något som var möjligt beroende på att konventionella lösningar inte betraktades som självklara utan ständigt omprövades”
>
> Brolid, M, Caldenby, C. *Sven Brolid arkitektkontor 1948-1978. Tiden och staden.* sid 15. [47]

Sven Brolids arkitektur präglas av ett klart och distinkt formspråk. Från att i början av sin yrkesbana framförallt ha arbetat med större bostadsområden så kom Sven Brolid senare i sin yrkeskarriär arbeta med bland annat kyrkorenoveringar och mindre uppdrag.

Följande konstellationer var Sven Brolid aktiv inom [48]:

- Brolid och Wallinder arkitektkontor AB 1947-1956.
- Sven Brolid arkitektkontor AB 1956-1978.
- Järnbrottskontoret 1960-1964.
- Backakontoret 1960.

---

[45]. Brolid, Mette, Caldenby, Claes. 2001. Sid 9.
[46]. Brolid, Mette, Caldenby, Claes. 2001. *S*id 13.
[47]. Brolid, Mette, Caldenby, Claes. 2001. *S*id 15.
[48]. Brolid, Mette, Caldenby, Claes. 2001. Sid 125.

Förändrad yrkesroll

Professor Ragnar Uppman menar vid tal under konferensen 2004 - *"Rekordåren - retro eller realitet"* - att arkitektrollen förändrades i och med miljonprogrammet. Bostadsbyggandet blev under det så kallade miljonprogrammet - då det under en tioårsperiod byggdes en miljon lägenheter - det centrala i arkitektyrket. I sitt tal menar även Uppman att det politiska målet med miljonprogrammet var tudelat. Dels var det ny bostäder som skulle produceras, men ett annat led var industrialiseringen av byggandet [49]. Om arkitektrollen noterar han följande:

> "Uppman ansåg att frågan om öppna respektive slutna system i byggprocessen kom att påverka förhållandet mellan arkitekt, byggherre och beställare i grunden. Öppna system innebär produkter och teknik som är tillgängliga och möjliga att kombinera för alla på marknaden. Slutna system innebär patenterade byggsystem, öppna för få aktörer och utan kombinationsmöjligheter med andra system. Valet av system skapade stor intern debatt och Uppman efterlyste en bredare diskussion om dessa båda system idag.
>
> Under miljonprogrammet drevs de slutna systemen igenom av de stora byggföretagen (med politisk allians), som därmed fick de bästa förutsättningarna. De slutna systemen fick också avgörande fördelar framför de öppna systemen, bland annat genom subventioner som bara kunde ges till större projekt med fler än 1000 lägenheter, dvs till företag med tillräcklig kapacitet. Detta missgynnade småföretag på småorter och ledde till utslagning. Allt byggande lades sedan till rätta för dessa slutna system."
>
> Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Kulturmiljöenheten. 2004: *Rekordåren - retro eller realitet? Dokumentation från en konferens.* Göteborg: 82955 Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Kulturmiljöenheten, sid 8. [50]

[49]. *Rekordåren - retro eller realitet? Dokumentation från en konferens.* 2004. Sid 7-8.
[50]. *Rekordåren - retro eller realitet? Dokumentation från en konferens.* 2004. Sid 8.

lyktan

Lyktan invigdes 1957. Lyktan fungerade från början som områdets frukt och godisbutik. Den rollen bar den i cirka 20 år. Från mitten av 1970-talet fram till början av 1990-talet innehöll byggnaden kontor. Sedan 1995 har byggnaden stått tom [51]. Lyktan är placerad så att den utgör en av entréerna till området. Vilket nämnts tidigare så för den tankarna till funktionen av en medeltida stadsport. Byggnaden är placerad grensle över en sprängd fördjupning i berget, vilket formar en gångväg. Byggnaden skiljer sig från de andra i området - lamellhusen som formar sig likt en mur kring området och de i området uppmärksammade trekantshusen.

Bild 10.Lyktan betraktad inifrån området i riktning ut mot Gregorianska gatan.

[51]. Lundvang, Anders. 2005.

Bild 11. Lamellhusen längs Gregorianska gatan och som bildar likt en ringmur kring området.

Bild 12. Ett av de kanske mest berömda husen i området - de så kallade trekantshusen.

En för modernismen intressant detalj är att Lyktan vilar på pilotis. Pilotis är, i den funktionalistiska arkitekturen, ett pelarstöd, ofta utfört i armerad betong. Pelarna är bärande och lyfter ofta upp hela våningsplan för att på så sätt frigöra yta under en byggnad och uppnå en kontrastverkan mellan byggnaden och marken. Detta drag utvecklade och använde sig den schweiziske arkitekten Le Corbusier av i sina tidiga byggnader, exempelvis Villa Savoye (se bilderna 5 och 6). Förekomsten av pilotis var en av de fem grundstommena för god arkitektur, enligt Le Corbusier [52].

Spröjsverket kring fönstren är i stål och de gula plattorna är i det för 1950-talet populära materialet eternit. Färgsättningen är enkel. Vitt ramverk kring fönster och eternitplattor. Eternitplattorna är målade ljust ockra. Taklinjen liksom golvlinjen markerade med svart. Dekorationer är knutna till funktionen. En sådan liten detalj utgör trappräcket där plattjärnen i stål bildar med sin placering en enkel dekor. Till byggnaden finns två trappor, vilka är placerade diagonalt till varandra. Det modernistiska begreppet *"Less is more"* passar väl in på byggnadens form.

Ytterligare en aspekt, vilken tydliggör byggnaden är dess transparens mellan ute och inne. Vad byggnaden inrymmer är tydligt då jag betraktar till exempel den äldre bilden på föreliggande arbetes omslag.

Utomhus vid kortändarna av byggnaden finns plats för bord och stolar. På dessa båda platser är naturen närvarande med sin grönska.

---

[52]. http://en.wikipedia.org/wiki/Le_Corbusier, 2010 09 27.

Bild 13. Gavelbild av Lyktan.

Bild 14. Detaljbild av räcket, vilket visar den enkla men vackra dekor plattjärnen bildar. Mellan trappräcktes stolpar är glas placerat.

Lyktan idag och en promenad med Jane Jacobs under armen.

Lyktan är idag i dåligt skick. Idag står Lyktan likt en byggnad, vars funktion är borta - en rest av en vision. Det har vid mindre renoveringar använts felaktiga material som plastfärg vilket bidrager till att det trä som finns i byggnaden kommit att ruttna. Pilotis och den betongplatta byggnaden vilar på har frostsprängningar, vilka vid ett senare besök behandlats med en tillfällig lagning.

Bild 15. Karta över det för promenaden aktuella området i Kortedala.

Bostadsbolaget i Göteborg som äger byggnaden vill riva den. Den DVD-film [53] som producerades 2005 belyser den motsägelsefulla situation byggnaden befinner sig i. Å andra sidan söker Göteborgs Stadsmuseum med Länsstyrelsen finna ett skydd för byggnaden. Pengar saknas. Göteborgs Stadsmuseum engagerar i filmen dels gymnasieelever och studenter vid Göteborgs Universitet vid institutionen för Kulturvård. Studenterna får dels studera byggnaden i ett kulturhistoriskt perspektiv men också komma med förslag till hur den kan finna en framtida användning. Numera används byggnaden som förråd för snickare och målare som renoverar bostäder och lokaler i området.

Påskafton 2010 besökte jag åter Lyktan. Efter att ha återsett byggnaden gick jag omkring i området innanför de röda lamellhusen - eller det som i texten ovan kallas för "ringmuren". Syftet med besöket var att notera verksamheter samt att se hur människor rör sig i området. Då jag besökte området var vädret fint - en härlig vårdag med värme i solväggen och lite kyla i den svaga vinden. I området innanför "ringmuren" finns förutom de så kallade trekantshusen - en förskola och i den länga - vilken ursprungligen innehöll affärslokaler - återfinns idag en frisersalong och en servicebutik. Området innanför "ringmuren" är kuperat och i planeringen av området så har den varierade terrängen bevarats väl. Förutom de utsparade bergspartierna, så finns även sparade områden med träd.

Strax utanför området kring Lyktan finns en kyrka - Vårfrukyrkan. Från Lyktan promenerar jag vidare ned mot Kortedala torg. Bebyggelsen i Kortedala är uppförd med lägre huskroppar - företrädesvis trevåningshus samt utplacerade högre punkthus. På min promenad så ser jag hus, vilka har väl bevarad 1950-tals prägel - putsade i milda kulörer som grönt, umbra och rött.

Vid torget - vilket har en noterbar stenläggning - finns ett flertal mindre affärer och den sociala servicen samlad som skola, polisstation, vårdcentral och boservicecentral. På torget finns dessutom en fontän och en tidstypisk modernistisk skulptur. Vid mitt besök var de flesta affärerna stängda - der var eftermiddag och det påverkade säkert människornas rörelse - det var stilla med några få äldre människor som rörde sig.

Då jag betraktar Kortedala utifrån Jane Jacobs fyra punkter, vilka jag referar till i början av texten så uppfyller stadsdelen Kortedala ett par av dessa punkter. Stadsdelen fyller även fler än två primära funktioner som Jane Jacobs skriver om i sin första punkt.

---

[53] Lundvang, Anders. 2005.

Minst två primära funktioner måste uppfyllas enligt författaren. Då jag betraktar Kortedala kan jag se ett flertal primära funktioner uppfyllas såsom kommunikationer, social service finns som daghem, skolor, vårdcentral och affärer.

Den andra punkten hos Jane Jacobs berör kvarterens storlek och om hur tätt gathörnen bör komma - gathörnet som en naturlig mötespunkt. Då det gäller Kortedala så finns ej det traditionella kvarteret - delområdena som bildar stadsdelen har en friare form. Mötesplatserna är säkert tänkta att formas i de grönområden som finns mellan delarna i området men även social service och affärer som källor till mötesplatser.

Den tredje punkten Jane Jacobs nämner rör husens ålder. Hon menar som en viktig punkt att husen måste vara av blandad ålder. För Kortedalas del är det ej så. Hela området uppfördes under loppet av några år. Det är ett förhållande för hela området och alla de områden som kom att byggas under 1950-, 60- och 70-talen - att de uppfördes alla under en begränsad tid.

Den sista punkten berör koncentrationen av människor som rör sig i området. Över tid har säkert det förändrats, då invånare blivit äldre - den demografiska bilden har förändrats. Problemet för dessa stadsdelar blev det att koncentrationen av arbetsplatser ej blev tillräckligt hög - stadsdelarna blev sovstäder.

Diskussion och resultat

Mötet med Lyktan har gjort ett starkt intryck på mig. Förutom Lyktan - finns de så kallade trekantshusen i området. Inte bara kraften objekten utstrålar utan också visionen och kreativiteten sätter sina avtryck i mig. Det findimensionerade spröjsverket hos Lyktan för tankarna till en av den modernistiska arkitekturens giganter - Mies van der Rohe. Hans spröjsverk till Seagram building i New York andas släktskap med Lyktans spröjsverk och 1950-talets estetik.

Bild 16. Jedchan. *Seagram Building,* New York City. Byggnaden ritades av Ludwig Mies van der Rohe och Philip Johnson. Den stod färdig 1958 - året efter invigningen av Lyktan. Det finns en transparens hos byggnaden, som hos Lyktan, mellan ute och inne tack var mängden glas.

Då jag betraktar stadsdelen idag så uppfattar jag den som ett avtryck från en period där planerare och arkitekter sökte formulera en stadsdel utifrån en vision. Med det menar jag att bebyggelsen samverkar med naturen, "äkta" material har använts och som i Lyktans fall, så använder sig arkitekten av okonventionella metoder och han tar även fasta på grundkoncept från den modernistiska arkitekturens regelbok, som

i användandet av pilotis. Påtagligt med Lyktan är - Sven Brolids ledstjärna i sitt skapande - *"form follows function"*. Byggnadens placering i naturen och viljan att tänka nytt samt att finna en för byggnaden och miljön hållbar lösning formar en samverkan med arkitektens devis.

Jane Jacobs skriver i *"Den amerikanska storstadens liv och förfall"* att årtiondena efter andra världskriget är planerarnas. Där vill jag även tillägga Ragnar Uppmans framförande av distinktionen mellan öppna respektive slutna system (se sid 24). Det var i spåren av andra världskriget som möjligheten fanns att förverkliga modernismens idéer i förening med en blandekonomi. Blandekonomi i svensk tappning innebar fri företagsamhet förenat med en stark offentlig sektor. Då jag betraktar modernismen ur den aspekten så kan jag konstatera att den utgjorde en rörelse som gick från att vara i opposition (slutet av 1800-talet - början av 1900-talet) till att bli en rörelse som var lierad med den kapitalistiska utvecklingen. En rörelse som passade den ekonomiska och politiska utvecklingen och det sociala sammanhanget. I det ögonblicket - vill jag mena - förlorade modernismen sin "farlighet"... då den blir delaktig i en samhällsbärande uppgift. Vad var det i modernismen som lockade och som passade den kapitalistiska utvecklingen? Det var modernismens credo - vill jag påstå - dynamik och rationalitet.

I Baxandalls bok *"Patterns of intention"* finns det, i den metod han presenterar, tre begrepp - uppdraget, problemområdet och kulturen vilka måste belysas vid tolkningen.

Uppdraget för samhället var att möta industrins behov av arbetskraft. Med urbaniseringen skedde också en centralisering och skapande av allt större enheter inom industri och ekonomi. Ytterligare ett behov att lösa var den bostadsbrist som rådde (se sid 10). Politiskt rådde efter andra världskriget i folkhemsbygget visionen att höja bostadsstandarden och att bygga visionen om folkhemmet med en väl utbyggd social service.

Arkitektrollen förändrades i och med miljonprogrammet. Bostadsbyggandet blev under det så kallade miljonprogrammet - då det under en tioårsperiod byggdes en miljon lägenheter - det centrala i arkitektyrket. Professor Ragnar Uppman menar i sin skrivning att det politiska målet med miljonprogrammet var tudelat (se sid 24). Dels var det ny bostäder som skulle produceras, men ett annat led var industrialiseringen av byggandet och införandet av slutna system med några få stora aktörer inom byggindustrin. Industrialiseringen gick därmed hand i hand med modernismens genomförande - att gå från hantverksproduktion till industriproduktion.

Problemområdet var att under en kort tid få fram bostäder. Bostäderna gav de boende en bättre standard. Här visar sig tidigt ett problem, vilket kommit att växa sig starkare och i vilket exemplen är många... staten eller det offentliga stöttar industrin genom att bygga bostäder, skapa social service och bygga ut infrastruktur. I planerna - för de nya stadsdelarna - fanns generellt från början att fler arbetsplatser skulle etableras i de

framväxande områdena - så blev dock ej fallet - resandet ökade - det uppstod så kallade sovstäder.

Kulturen... Sverige befann sig efter andra världskriget i en extraordinär situation. Produktionsapparaten var intakt då stora delar av Europa låg i ruiner. Socialdemokratin innehade den politiska makten och strävade efter att bygga folkhemmet och i det accepterades och passade idèen om en blandekonomi.
Vidare markerar modernismen att en ny era inträtt med sitt avskalade rationella formspråk. För att utifrån Per-Johan Ödmans "trappa" (se sid 9) göra en vetenskaplig tolkning och konklusion så kan det uttrycka så: Modernismen - funktionalismen - passade en kapitalistisk blandekonomi (som i Sveriges fall) och där det avskalade formspråket bidrager till att manifestera och spegla de för systemet centrala begreppen - rationalitet och dynamik.

Sammanfattning

Kiosken Lyktan är ett vackert exempel på den modernistiska arkitektur som framträdde efter andra världskriget. Lyktan, vilken ligger i stadsdelen Kortedala, Göteborg utstrålar kreativitet och reflekterar tidens optimistiska anda. Kortedala är den första av det flertal förorter som kom att byggas under 1950- och 60-talen i Göteborg.

Tiden efter andra världskriget var en period för arkitekter, stadsplanerare och samhällsvetare som var utmanande med stora projekt, men den utgjorde också en brytningstid då arkitektyrket förändrades. Vid den tid industrialiserades byggindustrin alltmer, vilket var en förutsättning för att omdana samhället - att gå från en hantverkmässigt baserad produktion - till en alltmer industrialiserad byggsektor.

Under 2000-talet har intresset för Lyktan och stadsdelen Kortedala vuxit. År 2005 producerades en dokumentärfilm (utgiven på DVD av Göteborgs Stadsmuseum) *"Lyktan - om att väcka ett kulturminne."*

Arbetets konklusion mynnar ut i meningen - modernismen - funktionalismen - passade en kapitalistisk blandekonomi (som i Sveriges fall) och där det avskalade formspråket bidrog till att manifestera och spegla de för systemet centrala begreppen - rationalitet och dynamik.

litteratur

Asplund, Gunnar, Gahn, Wolter, Markelius, Sven, Paulsson, Gregor, Sundahl, Eskil, Åhrén, Uno: 1980 (Andra upplaga - till femtioårsminnet). *Acceptera*. Tidens förlag, Stockholm.

Ahlstrand, Jan Torsten. 1976: *Arkitekturtermer*. Lund: Studentlitteratur.

Baxandall, Michael. 1987: *Patterns Of Intention*. Yale University Press, UK.

Berman, Marshall. 2001: *Allt som är fast förflyktigas: modernism och modernitet*. Arkiv Förlag/A-Z Förlag.

Brolid, Mette, Caldenby, Claes. 2001: *Sven Brolid arkitektkontor 1948-1978. Tiden och staden.* Göteborg: Göteborgs Stadsmuseum.

Edwards, Folke. 1987: *Den barbariska modernismen. Futurismen och 1900-talet.* Malmö: Liber.

Eriksson, Eva. 2001: *Den moderna staden tar form. Arkitektur och debatt 1910-1935*. Stockholm: Ordfront.

Gunnemark, Kerstin. 2006. *Ung på 50-talet. Om förälskelser, mode och boende i en brytningstid.* Stockholm: Bilda Förlag.

Göteborgs Stadsmuseum. 2006: *Upptäck Nordost. Det moderna Göteborg, Gamlestaden, Kviberg, Utby, Kortedala, Bergsjön.* Göteborg: Göteborgs Stadsmuseum.

Hughes, Robert. 2000: *Shock of the new*. New York: Alfred A. Knopf Publisher.

Hägg, Göran. 2005: *Välfärdsåren. Svensk historia 1945-1986*. Stockholm: Månpocket.

Jacobs, Jane. 2004: *Den amerikanska storstadens liv och förfall.* Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB. (The Death and Life of Great American Cities. 1961).

Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Kulturmiljöenheten. 2004: *Rekordåren - retro eller realitet? Dokumentation från en konferens.* Göteborg: 82955 Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Kulturmiljöenheten.

Stadsbyggnadskontoret, Göteborg. 2003: *[3] Kortedala. Lokalt program, underlag till öpxx samrådshandling*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret.

Svedberg, O. 1988: *Planerarnas århundrade. Europas arkitektur 1900-talet*. Stockholm: Arkitektur Förlag AB.

Ödman, Per-Johan. 1979: *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik.* Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Öhrnell, Erling. 2009: *Falköpings Centralstation - Modernismens ideér gestaltade i en byggnad. B-uppsats i Konstvetenskap.* Visby: Högskolan Gotland.

Icke tryckta källor

Lundvang, Anders. 2005: *Lyktan - om att väcka ett kulturminne* (DVD-film samt katalog). Göteborg: Göteborgs Stadsmuseum.

Internetadresser

http://www.arkitekturmuseet.se/ung/utstallning/modernismen/default.html, 2010 02 10.
http://sv.wikipedia.org/wiki/Pilotis. 2010 02 11.
http://sv.wikipedia.org/wiki/Curtain_wall. 2010 02 11.
http://www.farnsworthhouse.org/. 2010 03 18.
http://sv.wikipedia.org/wiki/Sven_Brolid, 2009 06 28.
http://www.alltidgot.com, 2009 06 28
http://www.alltidgot.com/?p=172&print=1, 2009 06 28
http://www.lub.lu.se/fileadmin/user_upload/pdf/kaellkritik/1_Kallkritik_inledning.pdf. 2010 09 02.
http://en.wikipedia.org/wiki/Le_Corbusier, 2010 09 27.

Bildförteckning

Bild 1. Sundahl, Sune. *Den nyuppförda Lyktan*. Fotografi 1950-tal.
Bild 2. Öhrnell, Erling. *Modell av "tratt" i formandet av ett helhetsperspektiv.*
Bild 3. Öhrnell, Erling. *Modell av tolkningsaktens abstraktionsnivå , enligt P-J Ödman.*
Bild 4. Stadkontoret Göteborg. *Flygbild över den aktuella delen av Kortedala.*
Bild 5. Claeson, S. *Vy över södra Kortedala.* Fotografi 1958.
Bild 6. Speziari, B. *Vy över San Gimignano*. Fotografi 2006.
Bild 7. Heitmann, P. *Villa Savoy.* Fotografi.
Bild 8. Boucher, JE. *Farnsworth House Plano USA.* Fotografi.
Bild 9. Johansson, Arthur. *Sven Brolid som ung sitter och målar på verandan till Broliden.* Oljemålning.
Bild 10. Öhrnell, Erling.*Lyktan betraktad inifrån området i riktning ut mot Gregorianska gatan.* Fotografi 2009.
Bild 11. Öhrnell, Erling. *Lamellhusen längs Gregorianska gatan och som bildar likt en ringmur kring området.* Fotografi 2009.
Bild 12. Öhrnell, Erling. *Ett av de kanske mest berömda husen i området - de så kallade trekantshusen.* Fotografi 2009.
Bild 13. Öhrnell, Erling. *Gavelbild av Lyktan*. Fotografi 2009.
Bild 14. Öhrnell, Erling. *Detaljbild av räcket, vilket visar den enkla men vackra dekor plattjärnen bildar.* Fotografi 2009.
Bild 15. *Karta över det för promenaden aktuella området i Kortedala*. Eniro 2010.
Bild 16. Jedchan. *Seagram Building,* New York City.

Verkförteckning i urval

Bilaga 1

- Föreningen Instön - fritidshusområde	1949.
- Dr Fries torg - stadsdelscentrum	1951.
- Södra Järnbrott - bostadsområde	1951-52.
- Kortedala - bostadsområde	1952-56.
- Jättestensskolan, Kyrkbyn, Hisingen	1953-55.
- Villa Ljungren, Skår	1956/1965.
- Västra Järnbrott - bostadsområde	1960-64.
- Hushållsseminariet	1961-63.
- Röhsska - HDK tillbyggnad	1964.
- Västra begravningsplatsen	1966-68.
- Rosenlund - kontorshus	1968-70.
- Landala - bostadsområde	1970.
- Länssparbanken i Nordstan	1971-73.
- Tuve kyrka	1974-75. [52]

[52]. Brolid, Mette, Caldenby, Claes. 2001. Sid 122-123.